

Vicari de dita Vila Essent Rector lo Dr. Joseph Llobera de la Vila de Rocafort de Queralt y en aquella ocasió que passá lo Rey Dit Rector se trobava fora de la Parroquia y esta fou la causa que lo dit Felix Jover de la Vila de Sallás digué la Missa per sa Magestat que Deu lo guardi.

Llegirás ab atenció la sercumstancia Lo dia primer de Joliol del Any sobredit a la Matinada quant fou hora de dir la Missa per sa Magestat, Deu lo guarde, que lo seu confessor avia de dir la Missa conforma la deia cada dia, digué la Magestat—Deu lo guarde—diganme a Mi Confessor que se prepare para dicir Missa porque me quiero hir luego; y li digueren: Senyor anoche passada el Padre Confessor de Vuestra Magestat recomendó al Padre Retor de la Companya de Tarragona le dixera la Missa y dicho Padre Retor de la Companya está ya prebenido y se espera a la Secrestia para quando Vuestra Magestat tenga gusto de hir a oirla que el Padre Confessor ya esta por el Camino de Tarragona; quant luego digué La Magestat: vayan diganme al cura de que me diga la Missa para mi que no quiero que este Religioso la diga. Vingué lo Capillar del Rey y al Pare Doctor se apartás que sa Magestat no volia ell li digues la Missa y jo vestirme y acabat de devestir luego fou a Sa Magestat que, Deu guarde, posarme al Altar sens saber las serimonias y sols de dirme lo Capillero lo que avia de fer passi avant y vaig mereixer las gracias de part del Capillero que may vaig ser corregit. Avertint que totes les seremonias que tenia advertidas y depriacions (sic) no ferem ninguna cosa porque sa Magestat—Deu lo guarde—las portava totas en son Itinerari molt diferents de les que jo estava y pera les deprecacions jo tenia previnguda la Canturia pera les respostas; y a les deprecacions que ell se portava Sa Magestat, Deu lo guarde se responia.»

En el mateix foli, es llegeix a continuació:

«En lo soscrit falta advertir que quant se diu missa al Rey lo ajudant deu ser sacerdot

y no deu passar lo misal de la una part a la altra sino la mateix celebrant y quant lo sacerdot despres del *aufert a nobis quaessumus* fet lo acatament al alt lo fa al Rey.... y continua la missa com en los demés y al *orate fratres* perficionar lo circulo com en las demés missas y al *Benedicat vos omnipotens* li fa acatament ab lo cap y beneeix a ell sol porque suposa pera tots y acabat lo evangeli de Sant Joan a lo ques diu al fi de la missa despres de aver fet reverencia o acatament al altar se fa al Rey ab lo cap pero lo dia de sant Joseph del any 1707 digué missa al Rey lo Dr. Janer Virgili fill de la present parroquia y beneficiat de santa Maria del Mar de Barcelona y se turbá de tal manera que el Rey digué que clérigos tant ignorants no se abian de ver y assó fou porque se deixa lo *orate fratres* y *lavabo* y primera colecta de la missa.

Advertint que lo Dr. Virgili era lo Evangelista de Santa Maria de Barcelona y vingué aqui pera fer dita funció y se enfadaren los sindichs de dita Vila perquè ell digués la missa, los quals eran Pere Juriol, Joseph Roig Soler y Joseph Virgili germá seu y dit Virgili acabada la missa a la sagrastia digué que volguera Deu se agues romput una cama avants de venir. Lo que causá gran admiració entre los seculars allí presents »

EL CASTELL DE L'ESPLUGA DE FRANCOLI

Entre els documents que cada dia s'arreglegan a Poblet per a reconstituir son arxiu, es troba un curiós llibret compost per un oficial de l'exèrcit resident a Lleida, que l'any 1855 anà a l'Espluga de Francolí fugint del còlera, llavors declarat en molts pobles de Catalunya.

S'anomenava dit oficial Joan Novella, es-tigué a l'Espluga durant onze dies junt amb la família per a prendre les aigües de la Font del ferro, visità Poblet i deixà una memòria

Esplugu de Francolí. Ruïnes del Castell en 1855

de son viatge escrita en quaranta un fulls de paper de cartes ordinari, ademés de sis dibuixos al llapis i una aquarel·la amb vistes del monestir i les Masies. Un d'eixos dibuixos representa el castell espluguenc tal com llavors existia, encara que en les notes manuscrites no es troba cap referència al vell ja arruïnat casal. Creiem d'interès inserir aquest dibuix, acompanyant-lo d'algunes consideracions sumaries sobre l'origen de la fortalesa i sa destrucció final en la segona meitat del segle XIX.

Netejada d'alarbs la Conca del Francolí pel comte de Barcelona Ramon Berenguer, vers l'any 1150, fou cedit el monticle nomenat Capuig, existent junt al riu i demunt les fons, a Pons de Cervera, qui hi bastí el Castell, a qual entorn cresquè aviat la vila d'Esplugu sobirana. Mes avall es desenrotllà la població coneguda pel nom d'Esplugu jussana. Sobre els llocs exercí la família Cervera la jurisdicció civil i criminal i el mer i mixte imperi.

Foren successors de Pons de Cervera sos fills Lluc i Pons amb sa germana Gaia, casada amb Guillem Ramon de Torroja, seguint

eixa família amb l'autoritat baronial de l'Esplugu fins que Arnau de Torroja, sens dubte fill del anterior Guillem, a comensaments del segle XIII ingressà a l'Ordre dels Templers, fent donació de la vila, des de llavors posada sots el domini del comanador de Barbará. A l'any 1235 era son senyor el noble Simó de Palacio, vescomte de Bas. Quan els Templers foren suprimits, l'Esplugu passà a poder de l'Ordre de Sant Joan de Jerusalem.

Es curiós notar que Poblet es desentenqué aviat de ses relacions amb l'Esplugu de Francolí, malgrat que les terres de son terme tocaven les muralles del monestir. No cabien dos senyors dintre la petita vila, i aixís començant-ho els abats arreglaren ses qüestions sobre el bosc veí per mitj d'arbitratges del arquebisbe Pere Albalat, de Tarragona, limitant-se a conservar els molins de blat vorers a la ribera del Francolí. Mes no s'arribà a aquest resultat sens tenir abans una sèrie de qüestions, disputes i baralles que narrarem en altre ocasió, ja que ara sols volem ocupar-nos del Castell.

El Sr. Josep Miquel en feu una descripció, inserida al número extraordinari de la

revista *Francoll*, eixida a l'Espluga al 30 de juliol de 1923, i d'ella copiem les següents ratlles:

—El Castell era ample i espaiós; uns dels més grans de l'època. Constava de sis torres amples i quadrades, i tenia l'entrada a tramuntana amb una torra gruixodíssima, la més gran de totes, coneguda i anomenada pel Matxo...

—Dins l'interior del Castell la gran plaça d'armes que hi havia, tenia una cabuda de vint cèntims de jornal, ço que pot donar idea de la grandiositat de nostra fortalesa. Constava de planta baixa i dos pisos: la planta baixa es componia de l'habitació del escarceller, un llarc passadís que conduïa a la botigueta, Església amb son cor i un bell oratori; botiga on hi havia els graners; estable, magatzem, cups, una cuina i, aprop d'aquesta, la presó, que era molt gran i tenia dues portes. Sota el pis del escarceller n'hi havia un altre en el qual, entre varies dependències, n'hi trovem una d'instruments de càstic, com son ceps, argolles, roda punxant, cordes amb pesos, dixiplines i altres.

—Entrant per la part de Mitjorn s'hi trobava l'ample i senyorial escala que conduïa al palau del Sr. Comenador: aquest pis era magnífic, amb les sales i cambres molt espaioses. Constava de varis dormitoris, estudi o biblioteca, cuina, saló de recepcions esplèndid i magníficament habillat, celler anomenat del Palau, i altres dependències amb sos corresponents finestres i miradors.

—El segon pis el formaven una gran sala, cuina, una llarga passarel·la que conduïa a un quartet que donava al carrer dels ametllers, varis armaris de paret, dormitoris, necessària i altres dependències.

—Mentres existí el Castell s'hi tingueren de fer diferentes obres, a les que havien d'ajudar els veïns de la vila, com així ho prova el jurament fet pels Síndics en el Capbreu del segle XVII, que diu literalment: «De obres del Castell. Item dits Sindichs en dit nom confessen, regoneixen y capbreuen al dit Magn. Jaume Dilla en dit nom que tota la

vila y tots los poblats y habitants de aquella universitat son obligats a obra de castell, ço es que tenen de cuidar a la *cistella* y barbacana y que lo senyor comanador pague lo mestre y li pague la despesa e mes ha de pagar la manobra, empero los homens y poblats de la Espluga lo hayen de aportar y tambe tenen de ajudar a fer la calç y a fer la llenya.

—Subsistí el Castell fins a la guerra civil dels set anys, en que havent-s'hi fet forts els lliberals, quan passà per l'Espluga una divisió carlista navarra, el destruí; després fou venut per la desamortització, com a pertanyent a l'Ordre de St. Joan, senyora de la vila, essent comprat per aprofitar la pedra picada que hi havia, a fi de construir la nova església.

—A l'any 1850 fou valorat l'espaiós pati d'armes en 1031 rals, i la resta del Castell en 25.000 rals, i a l'any 1853 fou rebaixat son valor fins a 20 300 rals de velló en venta i res en renta.—

Fins aquí les notes del Sr. Miquel. Nosaltres regirant els comptes de construcció de l'església nova de l'Espluga, havem trovat les dades següents respecte la venda i l'enderrocament casi total del Castell, aixís com el destí dels llocs on s'aixecaren sos diferents edificis.

A l'any 1859 el Castell no havia sigut encare venut. Al 7 de juliol d'aquest any els Comissionats espluguencs per a la construcció de sa església nova acordaren concórrer a la subhasta llavors oferta, sempre que'l preu no passés de 12.000 rals. Fou adquirit per sis mil rals, i com primera disposició presa pels nous propietaris pregonaren la prohibició als veïns del poble de treurer més pedra del Castell, lo qual be prova que ja allavors servia de pedrera pública.

A l'abril de 1860 s'acordà comensar l'enderroc al dilluns de Pasqua, disposant però la conservació de la torre més alta per a col·locar-hi un rellotge públic, i de les parets de la capella ha fi d'habilitar aquesta com escoles. S'emprengueren les obres amb certa cura, desitjant no malmetre els carreus des-

tinats a les parets laterals de la nova església, més no pogué evitar-se la ruïna de la torre, i ja complerta la destrucció del casal se disposà per l'abril de 1862 la conducció dels materials al nou lloc on devien ésser empleats.

Ja sols quedava als Comissionats vendre com solars els llocs del Castell, i aixís ho manaren en setembre de l'any abans citat, dividint dits solars en patis separats per un carrer central de quaranta vuit pams d'amplada, que es vengueren a subhasta al preu inicial de setanta cinc lliures catalanes per cada u.

El Castell quedà definitivament destruït a l'abril de 1880 al demolir-se la darrera torre de les que defensaven ses muralles, i des de llavors s'han aixecat en aquells llocs nombroses cases petites i modestes, habitades per pagesos, quedant encara alguns patis per a edificar.

Acabarem aquest estudi amb una nota donada pel Sr. Miquel a qui avans havem ja copiat. Diu que dessota el que fou Castell queda a l'Espluga la font pública, amb disset brocs o canelles de renglera que seguidament rajen, posades en ampla i cóncava paret, terminada pels costats amb dues columnes i a dalt per una cornisa, tot de pedra picada. Els carreus i demes elements de dita paret foren trets del obelisc o creu coberta que Poblet havia erigit a son antic monjo el màrtir Sant Bernat d'Alcira i ses germanes Maria i Gràcia, a mitj kilòmetre abans d'arribar al llit del riu vef, tombant el camí de l'Espluga al monestir.

De ésser això cert, fora una devastació més a ésser contada entre les innumerables sofertes pel vell cenobi.

FULLS D'HISTORIA TARRAGONINA

Espluga de Francolí es un dels pobles de nostres encontrades que més cura ha tingut en l'arrecplec i conservació de llibres vells, tant procedents de les biblioteques del mo-

nestir de Poblet, com de col·leccions particulars que han anat passant per mans dels hereus que s'han succeït en les cases pairals acomodades. Entre altres, han caigut a nostres mans dos volums manuscrits, del setje i presa de Tarragona pels francesos, escrita a l'any 1814 pel Dr. Jaume Parcet, cirurgià major del Hospital de la Caritat de la ciutat nostrada, del que'n donem un tast amb les planes copiades a continuació:

«La población de Tarragona antes de la guerra era de diez mil almas, y en la época en que se presentaron los franceses albergaba pasadas de sesenta mil de todas clases; jamás se ha visto entusiasmo mas grande; el soldado trabajaba gustoso sin cesar; los marineros se encargaban voluntariamente de muchas baterías; las mugeres trasportaban los heridos que resultaban de las salidas, y algunas en los Baluartes de las murallas disparaban los cañones; todo el mundo se presentaba gustoso en el servicio de la defensa, y en todas partes sobresalía el valor y patriotismo; las guerrillas no paraban en todo el día, eran crecidas y escarmentaban continuamente al enemigo; los paysanos tenían el gusto de asociarse con los militares y dibrertirse en esta lucha, hasta una muger hacia diariamente este servicio y nadie le aventajaba en arrojo y actividad en disparar.»

«Pero la sorpresa del Olivo, la debilidad de nuestras fortificaciones, la pérdida sucesiva de las tres líneas que cubrían la población del puerto; la escandalosa emigración; la falta de Gefes y Oficiales; las promesas de ataque general tantas veces fallidas; la debilidad y desabrigo o sin foso en que se hallava la muralla atacada; la falta de brindages y otros resguardos de Bomba (1); el triste recuerdo del destrozo que sufrieron las demás líneas en solo un día de batirlas, y sobre todo los terribles efectos de la artillería enemiga, todo este conjunto de circunstancias presagiaban la próxima ruina de Ta-

(1) En la muralla y Baluartes, pero no en la Ciudad, donde aun se conservan muchas Bóvedas del antiguo Circo Romano.